

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ
ХИЛЕНДАРСКИ“
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ПСИХОЛОГИЯ**

Николай Илиев Димчев

**ВРЪЗКА МЕЖДУ АГРЕСИЯ И
ПРИВЪРЗАНОСТ В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни
науки

Професионално направление: 3.2. Психология

Докторска програма: Педагогическа и възрастова психология

Научен ръководител:
проф. д-р Кирилка Симеонова Тагарева

Пловдив
2026

Дисертационният труд съдържа общо 160 страници и се състои от увод, три глави, заключение, библиография (193 източника), 23 таблици, отразяващи разпределението на извадката, дескриптивна и инференциална статистика. Представени са 8 фигури, включващи диаграми на разпределението, сравнителни графики на изследваните нива на агресия и привързаност.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на **03.07.2026** г. от ч. в Заседателната зала на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Нова сграда, бул. „България“ 236.

Материалите по защитата са на разположение в Университетската библиотека, Ректорат, ул. „Цар Асен“ 24.

Съдържание на дисертационния труд

Увод

I глава. Теоретичен анализ на феномените агресия и привързаност в юношеска възраст

1. Психологически анализ на агресията като феномен
 - 1.1. Дефиниране на понятието агресия и агресивност
 - 1.2. Теоретични подходи за произхода на агресията
 - 1.3. Видове и форми на агресивното поведение при юношите
 - 1.4. Възрастова специфика на агресията в юношеството
2. Привързаността като основа на личностното развитие
 - 2.1. Същност на теорията на привързаността
 - 2.2. Класификация на стиловете привързаност
 - 2.3. Трансформация на привързаността в юношеска възраст
 - 2.4. Връзка между привързаност и емоционална регулация
3. Интегративна рамка: взаимовръзка между агресия и привързаност
 - 3.1. Несигурната привързаност като рисков фактор за поведенчески проблеми
 - 3.2. Защитна функция на сигурната привързаност

II глава. Организация и методика на емпиричното изследване

1. Концептуална рамка и дизайн на изследването
2. Цел, задачи и хипотези на изследването
3. Характеристики на изследваните лица
 - 3.1. Експериментална група
 - 3.2. Контролна група
4. Инструментарий
 - 4.1. Въпросник за агресията на Бас и Пери (The Aggression Questionnaire – BPAQ)

4.2. Инвентар за привързаността към родители и връстници (IPPA – Armsden & Greenberg)

5. Процедура на изследването и етични аспекти

6. Методи за статистическа обработка

6.1. Дескриптивен анализ

6.2. Анализ на надеждността (Reliability Analysis)

6.3. Проверка на статистическите допускания

6.4. Сравнителен анализ (Inferential Analysis)

6.5. Корелационен анализ

6.6. Регресионен анализ

III глава. Резултати и анализ на емпиричното изследване на връзката между агресия и привързаност

1. Дескриптивен анализ на изследваните променливи

1.1. Профил на агресивното поведение при юношите

1.2. Оценка на качеството на привързаността

2. Сравнителен анализ по демографски и социални признаци

2.1. Полови различия в проявите на агресия и типа привързаност

2.2. Двухфакторен дисперсионен анализ на агресивността

2.3. Сравнителен анализ между експерименталната и контролната група

3. Корелационен анализ. Връзка между агресия и привързаност

4. Регресионен анализ и прогнозни модели

4.1. Привързаността като предиктор на агресивното поведение

5. Проверка на хипотезите и обобщение на резултатите

6. Дискусия

7. Ограничения на изследването

8. Заключение

9. Научни приноси и практически и практически препоръки

Използвана литература

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В динамичните условия на съвременното общество, включващи интензивни социални трансформации и дигитализация на междуличностните отношения, проблемът за агресията в юношеска възраст придобива нови измерения и актуалност. Зачестилите прояви на насилие сред подрастващите – в училищна среда и в дигиталното пространство не са изолирани актове, а е възможно да се разглеждат като симптом на дълбоко залегнали психологически процеси, изискващи прецизен научен анализ.

Юношеството е период на интензивен онтогенетичен преход, в който се реструктурират базови личностови характеристики, формира се идентичността и се изграждат автономни модели на социално поведение. Именно в тази фаза агресивните прояви нерядко се превръщат в дезадаптивен инструмент за справяне с вътрешни конфликти, ниска самооценка или фрустрация. Теорията за привързаността на Боулби и Ейнсуърт предлага фундаментална обяснителна рамка за генезиса на агресивното поведение, обвързвайки качеството на ранните емоционални връзки с последващото социално поведение на индивида.

Изборът на темата е продиктуван от нейния теоретичен капацитет и от практическия опит на автора в сферата на психологическото консултиране, при което системно се наблюдава, че агресивният акт рядко е самоцелен – той нерядко е нефункционален защитен механизъм, породен от дефицити в значимите ранни взаимоотношения.

Научната новост на труда се изразява в комплексното изследване на агресията при юноши в съвременния български контекст с акцент върху:

- Диференцирането на агресивните компоненти по модела на Бас и Пери (физическа, вербална агресия, гняв и враждебност);
- Влиянието на различните фигури на привързаност – майка, баща и връстници;

Изборът на изследователския проблем е детерминиран от практическия опит на автора в областта на психологическото консултиране и социалните услуги. Емпиричните наблюдения сочат, че агресивният акт често функционира като специфичен „вик за помощ“ или защитен механизъм, кореспондиращ с дефицити в ранните афективни връзки. В теоретичен аспект дисертационният труд се опира на класическите постановки на Джон Боулби (1969) и Мери Ейнсуърт (1978), относно „вътрешните работни модели“, както и на съвременните приноси на Марио Микулинцер и Филип Шавер (2016).

Обект на изследването са психологическите характеристики на агресивността и привързаността като компоненти на личностното развитие в юношеска възраст.

Предмет на изследването са характерът, посоката и силата на корелационните зависимости между измеренията на привързаност (доверие, комуникация, отчуждение) и специфичните форми на агресия (физическа, вербална, гняв, враждебност) при юношите.

Целта на емпиричното изследване е да се проучи естеството на взаимовръзката между качеството на привързаност към майка, баща и връстници и проявленията на агресивно поведение при юношите, като се идентифицират специфичните измерения на привързаността, които имат предиктивна стойност за агресията. Постигането на поставената цел е свързано с изпълнението на следните изследователски задачи:

1. Теоретично систематизиране на основните психологически постановки относно агресията и теорията за привързаността в контекста на юношеското развитие.

2. Установяване нивата и водещите форми на агресия (физическа, вербална, гняв, враждебност) чрез въпросника на Бас и Пери (ВРАQ).
3. Анализ на профила на привързаност към родителите и връстниците чрез методиката IPPA.
4. Проверка на различия в агресията и привързаността въз основа на демографски признак „пол“.
5. Установяване на наличието, посоката и силата на статистически значими връзки между субскалите на привързаността и компонентите на агресивното поведение.
6. Дефиниране на предикторната стойност на показателите за привързаност по отношение на агресивността при подрастващите.
7. Формулиране на насоки за превенция и корекция на агресивното поведение в училищна среда.

В емпиричното изследване на дисертационния труд се поставят две **хипотези**:

Хипотеза 1: Съществува значима статистическа зависимост между качеството на привързаност към значимите фигури (родители и връстници) и нивата на агресивно поведение при юношите.

Хипотеза 2: Сигурната привързаност (високи нива на Доверие и Комуникация) действа като защитен фактор, отрицателно свързан с проявленията на агресия.

Дисертационният труд на тема „Връзка между агресия и привързаност в юношеска възраст“ представлява цялостно и задълбочено психологическо изследване на механизмите, чрез които качеството на афективните връзки със значимите фигури детерминира проявите на деструктивно поведение. В труда агресията се концептуализира не просто като поведенчески акт, а като сложна конфигурация от афекти и когниции, чиято регулация е в пряка зависимост от динамиката на отношенията с майката, бащата и връстниците.

Трудът е структуриран в съответствие с академичните стандарти и включва: увод, три основни глави, заключение, научни приноси и библиография. Основния текст обхваща 142 страници. Списъкът с използвана литература започва от 143-та страница и включва общо 193 източника, от които 36 заглавия на кирилица, обхващащи съвременни трудове на автори, като К. Тагарева, М. Манолов, В. Матанова и Р. Стаматов. Източниците на латиница са 157 заглавия, обхващащи класически и актуални изследвания на водещи световни учени като Дж. Боулби, М. Ейнсуърт, А. Бандура, Л. Бърковиц, К. Додж, М. Микулинцер и Ф. Шейвър. Изследването е подкрепено с визуални и таблични данни, осигуряващи яснота и надеждна верификация на получените резултати. В текста са интегрирани 23 таблици, отразяващи детайлното разпределение на извадката, психометричните характеристики на инструментариума (валидност и надеждност), дескриптивните статистики, както и резултатите от инференциалния анализ (t-тестове, дисперсионен, корелационен и регресионен анализ). Представени са 8 фигури, включващи диаграми на разпределението, сравнителни графики на изследваните нива на агресия и привързаност, корелационна „Heatmap“ матрица и диагностични диаграми на регресионните остатъци.

Първа глава, озаглавена „Теоретичен анализ на феномените агресия и привързаност в юношеска възраст“, представлява теоретичен обзор на фундаменталните психологически концепции и съвременни модели, дефиниращи агресията и привързаността. В частта, посветена на **агресията**, се проследява еволюцията на научното познание – от класическите психоаналитични парадигми през социално-когнитивните теории на Алберт Бандура (Bandura, 1973) и К. Додж (Dodge, 1980) до съвременния интегративен Общ агресивен модел (GAM). Конструктът се анализира в неговата многоизмерност, включваща физически, вербални, афективни (гняв) и когнитивни (враждебност) измерения. Анализът на **теорията на привързаността** се базира на трудовете на Джон

Боулби (Bowlby, 1969) и Мери Ейнсуърт (Ainsworth, 1978), като се детайлизират четирите основни стила на обвързаност и тяхната трансформация в периода на юношеството. Специален акцент е поставен върху фигурата на бащата и неговата специфична роля като регулатор на агресивните импулси. Главата завършва с извеждането на **интегративна теоретична рамка**, в която качеството на привързаността се постулира като детерминанта на социалното поведение – от рисков фактор при несигурните типове до защитен буфер при сигурната привързаност. Втора глава със заглавие „Организация и методика на емпиричното изследване“ представя дизайна на проведеното емпирично проучване, реализирано в периода март 2025 – януари 2026 г. Описана е структурата на **изследователската извадка**, включваща 216 юноши (13–19 г.), диференцирани в две групи: експериментална група (n=119), съставена от лица с регистрирани девиантни прояви, и контролна група (n=97) с нормативно поведение. Детайлизиран е изборът на **диагностичния инструментариум**, включващ „Въпросник за агресията“ (BPAQ) на Бас и Пери и „Инвентар за привързаност към родители и връстници“ (IPPA). Методологичната част обосновава избора на математико-статистически методи за обработка на първичните данни (дескриптивна статистика, корелационен и регресионен анализ) и очертава етичните рамки на изследването, гарантиращи анонимност и информирано съгласие на участниците. Трета глава, която е озаглавена „Резултати и анализ на емпиричното изследване на връзката между агресия и привързаност“, представя количествените данни и тяхната качествена интерпретация, чрез които се потвърждават издигнатите хипотези.

В **първа глава** е представен теоретичен анализ на феномените агресия и привързаност в юношеска възраст. Направен е психологически анализ на агресията, като се разглеждат класически концепции и съвременни модели. В съвременната психология дефинирането на агресията се характеризира със

значителна многоаспектност, като феноменът се интерпретира като психично състояние (Левитов, 1972), биологично заложен инстинкт (Адлер, 2004) или конкретна поведенческа реакция (Buss, 1961). Централно място в теоретичния анализ заема моделът АНА - Anger-Hostility-Aggression (Гняв-Враждебност-Агресия) на Ч. Спилбъргър (Spielberger et al., 1988), който предлага ясна йерархична диференциация между:

- Гняв (афективен компонент и емоционално състояние);
- Враждебност (устойчива когнитивна диспозиция);
- Агресия (външна поведенческа манифестация);

Дисертационния труд стъпва върху интегративна рамка, в която агресивното поведение в юношеска възраст се разглежда като динамичен процес, произтичащ от взаимодействието между индивидуални диспозиции, когнитивно-афективни структури и модели на привързаност. Специален акцент е поставен върху ролята на несигурната привързаност и дефицитите в емоционалната регулация като ключови фактори, които чрез механизми като „враждебна атрибуция“ модулират прага на агресивно реагиране при подрастващите. В психологическата литература емоционалната регулация е значим медиатор за развитието, като нейните основи се полагат чрез ранните взаимодействия с фигурите на привързаност (Тагарева, 2020). Анализирани са водещи интерпретации на агресията през три основни перспективи. Психоаналитичната парадигма разглежда агресията като ендогенно обусловен, вроден инстинкт или елемент от стремежа към превъзходство. Специално внимание е отделено на тезите на К. Хорни (Horney, 1950) за агресията като защитна стратегия срещу базисната тревожност.

Поведенческият прочит на агресията представя феномена, като конкретна реакция, дефинирана чрез нейните обективни деструктивни последствия или като продукт на социалното учене (Buss, 1961; Bandura, 1973). Когнитивно-афективния модел въвежда критерият за интенционалност (намерение). Агресията се дефинира като поведение, насочено към причиняване на вреда на субект,

който е мотивиран да избегне такова третиране (Berkowitz, 1962; Baron & Richardson, 1994). Направен е преход от агресията, като акт към агресивността като устойчиво свойство на личността, формирано в процеса на социализация. Направена е връзка с привързаността, като се акцентира върху ролята на ранните отношения със значимите възрастни (Bowlby, 1969; Ainsworth et al., 1978). Изхождайки от основната теория на привързаността и развитието ѝ през годините, несигурната привързаност може да се разглежда като предиктор за дефицити в емоционалната регулация и формиране на „враждебна атрибуция“. Анализирани са и влиянието на семейната среда, родителските стилове и дефицита на емоционална близост като фактори, които трансформират агресивните прояви в трайни поведенчески модели (Baumrind, 1971). Разгледани са физиологичните и психологичските детерминанти на агресията при подрастващите. Въз основа на теорията на Спилбъргър се подчертава, че високите нива на гняв като черта (Trait Anger) модулират прага на активиране на агресивно поведение чрез засилена физиологична реактивност при провокация (Spielberger et al., 1988).

Втора точка в първа глава разглежда привързаността като основа на личностното развитие. В дисертационния труд е извършен критичен ретроспективен анализ на теоретичните модели, изследващи емоционалната връзка между детето и обгрижващата фигура. Генезисът на разбирането за привързаността се проследява от класическата психоаналитична парадигма, където обектните отношения се разглеждат като производни на нагонната динамика и задоволяването на физиологичните нужди (Freud, 1964; Фрейд, 1999). Представено е развитието на тези идеи чрез приносите на Р. Шпиц (Spitz, 1965), въвеждащ концепциите за „хоспитализъм“ и „анаклитична депресия“, и М. Малер (Mahler et al., 1975), чиято фазова теория за сепарацията-индивидуализация поставя акцент върху психическото раждане на индивида.

Специално внимание е отделено на теорията на обектните отношения, която измества фокуса към качеството на средата и ролята на „достатъчно добрата майка“ (Winnicott, 1950; Klein, 1935). Анализирани са значението на преходните обекти и капацитета за интеграция на амбивалентните образи (добър/лош обект) като фундаментално условие за изграждането на стабилна емоционална регулация и капацитет за загриженост.

Централно място в теоретичната рамка заема Теорията за привързаността на Джон Боулби и Мери Ейнсуърт, интерпретирана през призмата на съвременната етология и невронаука (Bowlby, 1969; Ainsworth, 1978). Привързаността се дефинира като автономна биологична система за сигурност и биоенергийна стратегия за емоционална регулация. В контекста на агресивното поведение, от особен научен интерес е постулираната от Боулби диференциация между:

- Адаптивен гняв – насочен към възстановяване на прекъснатата връзка;
- Деструктивна враждебност – явяваща се резултат от патологична сепарация и неспособност за интеграция на загубата.

Разгледани са вътрешните работни модели (Bowlby, 1969; Mikulincer & Shaver, 2016) като когнитивно-афективни структури, които модулират прага на агресивно реагиране чрез стратегии на хиперактивация или деактивация. Теоретичният анализ се допълва от социално-когнитивната перспектива (Виготски, 1983; Fonagy & Target, 1997), подчертаваща ролята на сигурната привързаност за развитието на рефлексивната функция (ментализацията), която позволява на юношата да преработва афектите по символен път, вместо чрез поведенческо отреагиране (acting out). Представени са изследвания в българския академичен контекст, като В. Матанова, С. Бакрачева, М. Манолов, които верифицират връзката между несигурните стилове на привързаност, дефицитите в семейната среда и склонността към девиантно поведение и интерперсонална

виктимизация в юношеска възраст (Матанова, 2015; Бакрачева & Манолов, 2020). Изведена е диференцираната роля на двамата родители, като бащата се концептуализира като ключов „регулатор на агресията“ и медиатор към социалния закон.

В дисертационния труд е направен детайлен обзор на класификациите на привързаността, като се проследява тяхната еволюция от ранното детство към юношеската възраст. Въз основа на пионерните изследвания на М. Ейнсуърт (1978) и по-късните допълнения на В. Матанова (2015), се диференцират четири основни типа привързаност:

- Сигурна привързаност: Характеризира се с доверие, капацитет за емоционална регулация и ниска тревожност. Обгрижващият възрастен функционира като „сигурна база“, което позволява на индивида да изследва средата с увереност.
- Несигурно-избягваща привързаност: Формира се в контекста на отхвърляща или интрузивна грижа. Индивидът развива стратегии за потискане на афективните нужди и емоционална дистанцираност.
- Несигурна-амбивалентна привързаност: Резултат от непоследователна родителска грижа. Свързва се със страх от отхвърляне, свръхбдителност и засилена склонност към агресивни реакции или социална пасивност.

Особено внимание е отделено на дезорганизираната привързаност (Main & Solomon, 1986), която често е следствие от ранна травма или малтретиране. В изследването се анализира критичната трансформация на този стил при прехода към юношеството, когато първоначалният колапс на защитите се реорганизира в контролиращи стратегии:

- Контролиращо-обгрижваща стратегия: Маскиране на личния дистрес зад псевдозряла загриженост за родителя.
- Контролиращо-наказателна стратегия: Използване на враждебност и принуда за управление на интеракциите.

В дисертацията се аргументира тезата, че контролиращо-наказателният модел е най-силен предикторат за екстернализирано агресивно поведение. Липсата на кохерентен вътрешен работен модел води до състояние на „психична еквивалентност“ (Fonagy & Target, 1997), при което юношата легитимира агресията като единствен механизъм за самозащита пред лицето на един субективно възприеман като враждебен свят. Анализът се разширява чрез интегриране на четирикомпонентния модел на К. Бартоломеу и Л. Хоровиц (Bartholomew & Horowitz, 1991), който систематизира привързаността въз основа на две ортогонални измерения: модел на Аз-а (самоприемане/тревожност) и модел на Другия (достъпност/избягване). Тази парадигма позволява прецизно диференциране на привързаността в по-късното юношество чрез четири специфични стила: сигурен, загрижен, отхвърлящ и страхлив. Приложението на този модел в изследването обосновава връзката между интернализираните представи за себе си и другите и специфичните модели на интерперсонално поведение и емоционална експресия в юношеския период.

Друг важен аспект от анализа е периода на юношеството като критичен преход, в който фокусът се измества от поведенческите прояви към репрезентативните нива на привързаност. Основното психологическо предизвикателство в този етап се дефинира като постигане на психологическа автономия при запазване на родителите като „сигурна база“ (Earl & Burns, 2009). Специален научен акцент е поставен върху диференцираната роля на бащата като специфичен регулатор на агресивното поведение. В противовес на традиционните патриархални модели, съвременната парадигма (Lamb, 2010) разглежда бащата като:

- Символен „мост“ към социалната реалност, който чрез своя специфичен интерактивен стил поставя ясни граници и подготвя юношата за изискванията на външната среда;
- Фактор за развитие на капацитета за самоконтрол, където „бащината чувствителност“ и емоционалната топлина се

явяват по-силни предиктори за ниски нива на директна агресия, отколкото количественото време за грижа или традиционната мъжественост.

Проследена е динамиката в социалната мрежа на юношата, при която привързаността към връстниците става водещ двигател на просоциалността, но родителската привързаност остава фундаменталният механизъм за регулиране на агресивните импулси и превенция на виктимизацията. Анализирани са медиаторните механизми на този процес, включително регулаторната емоционална самоефикасност (Liu et al., 2021) и изборът на копинг-стратегии (Manolov & Stoyanov, 2025).

В контекста на патологичната трансформация са разгледани рисковете при несигурните и дезорганизираните модели. Подчертава се, че агресията при дезорганизираните юноши често е резултат от „фрагментирано Аз“ и дисоциативни механизми (Lyons-Ruth & Spielman, 2004), докато при контролиращо-наказателните стратегии тя служи за поддържане на илюзорен контрол при междуличностен стрес. Теоретичният обзор се допълва от данни за българската извадка (Бакрачева & Манолов, 2019), които разкриват важна закономерност: след 17-годишна възраст реструктурирането на ценностната система и по-зрялата рефлексия върху вътрешните работни модели водят до повишен съзнателен самоконтрол и ефективно избягване на конфликти. Заключението на раздела извежда тезата, че успешното балансиране между автономност и свързаност в юношеството интернализира позитивни социални емоции, които функционират като дългосрочен буфер срещу деструктивното поведение. В дисертационния труд е детайлизиран механизмът, по който емоционалната регулация медиатира връзката между стила на привързаност и агресивното поведение в юношеска възраст. Изградена върху ранните взаимодействия с обгрижващите фигури, сигурната привързаност функционира като вътрешен ресурс, който развива регулаторна емоционална

самоефикасност - вярата на индивида в собствената му способност да управлява негативните афекти (Liu et al., 2021).

Въз основа на теоретичния модел на Микулинцер и Шивър (Mikulincer & Shaver 2016), са анализирани две специфични вторични стратегии за регулация, произтичащи от несигурната привързаност:

- Хиперактивация (тревожен стил): характеризира се с „емоционално препълване“ и свръхбдителност към сигнали за отхвърляне, което често ескалира в реактивна агресия;
- Деактивация (избягващ стил): свързва се със системно потискане на афекта и когнитивно дистанциране. При превишаване на прага на емоционалната издръжливост, този механизъм колабира, провокирайки прояви на враждебност или инструментална агресия.

Специален акцент е поставен върху емпатията и ментализацията като ключови медиатори. Сигурната привързаност освобождава когнитивен ресурс за разбиране на чуждата перспектива, докато несигурните стилове са обременени от „емпатиен дефицит“, обусловен от фокуса върху собственото емоционално оцеляване. Това, в съчетание със склонността към „враждебно приписване на намерения“, легитимира агресията като защитен или „справедлив“ отговор на двусмислени социални стимули. Теоретичният анализ се допълва от изследванията на Бакрачева и Манолов (2019) и Манолов и Стоянов (2025), които доказват, че стилът на привързаност детерминира избора на копинг стратегии. Сигурната привързаност корелира с активен, проблемно-ориентиран копинг, докато несигурността е свързана с дезадаптивни механизми като самообвинение и социално оттегляне. Извежда се заключението, че изграждането на адаптивни механизми за справяне може да действа като компенсаторен фактор, редуциращ вероятността от импулсивни агресивни реакции дори при наличие на дефицити в типа привързаност.

В края на първа глава е посочена интегративната рамка на връзката между агресия и привързаност, която синтезира класическите постановки на Джон Боулби и Мери Ейнсуърт със съвременните постижения в областта на социално-информационната преработка и емоционалната регулация. Централният постулат на този модел дефинира агресивното поведение в юношеството не просто като епизодична реакция на фрустрация, а като проява на дезадаптивни вътрешни работни модели, формирани в ранния онтогенезис.

Анализът на взаимодействието между двата феномена разкрива, че несигурната привързаност (избягваща, тревожна и дезорганизирана) активира специфични когнитивно-афективни схеми, които деформират социалната навигация на юношата. Въз основа на модела на Крик и Додж (Crick & Dodge, 1994) се установява, че индивидите с несигурна привързаност често интерпретират двусмислени социални ситуации като преднамерена заплаха, като тази „паническа програма“ (Костова, 2015) легитимира реактивната агресия като инструмент за самозащита. Тези процеси са тясно обвързани с емоционалните дефицити и алекситимията, като изследванията на Манчинели и сътрудници (Mancinelli et al., 2021) доказват, че невъзможността за диференциране и вербализиране на чувствата превръща вътрешното напрежение в деструктивен поведенчески разряд. Едновременно с това емпиричните данни на Путри и колектив (Putri et al., 2022) потвърждават, че самооценката действа като критичен медиатор — несигурната връзка ерозира представата за собствената стойност, провокирайки враждебност като защитен механизъм за съхранение на Аза.

В противовес на тези рискови фактори, сигурната привързаност се концептуализира като мултифункционален защитен буфер, чието влияние се реализира чрез изграждането на позитивни когнитивни схеми и капацитет за волева регулация. Изследването на Кейфиц и колеги (Keyfitz et al., 2013)

операционализира „сигурната база“ чрез пет фундаментални теми: самоефикасност, оптимизъм, доверие, успех и достойнство, които позволяват на юношата да интерпретира света като предвидим, а себе си като социално компетентен. Същевременно моделът на Ли и колектив (Li et al., 2023) изяснява, че сигурната привързаност активно моделира когнитивно-регулаторния апарат, при който високият капацитет за самоконтрол неутрализира реактивната агресия, а развитата когнитивна емпатия и вземането на перспектива действат като вътрешна „спирачка“ срещу проактивната инструментална агресия.

Важен аспект на анализа е интегрирането на социалната динамика и специфичната роля на бащата, като се отчита диференцираното влияние на средата — привързаността към родителите е водеща за интернализирането на нормите, докато тази към връстниците е критична за самооценката. Специално внимание се отделя на „капацитета за загриженост“ (Winnicott, 1950) като способност на юношата да обедини своите агресивни и любящи импулси в кохерентно цяло, което е постижимо само в стабилна и подкрепяща емоционална среда. В заключение анализът подчертава, че връзката между привързаността и агресията е двупосочна и циклична, тъй като вътрешните модели подхранват агресивни стратегии, които от своя страна допълнително подкопават стабилността на междуличностните връзки и затвърждават психологията на „жертвата“ или „насилника-жертва“.

Втора глава от дисертационното изследване описва концептуалната рамка и методическото обезпечаване на емпиричното проучване, проведено в периода между март 2025 г. и януари 2026 г. Изследователският дизайн е структуриран така, че да осигури надеждна проверка на хипотезите относно ролята на привързаността като регулатор на юношеската агресия. В изследването вземат участие общо **216 юноши (13–19 г.)**, разпределени в две групи според техния поведенчески и социално-правен статус. **Експериментална група (n=119)**: Съставена от лица

с регистрирани противообществени прояви съгласно ЗБППМН. Критериите за включване обхващат наличие на административни санкции в училищната институция, документираните актове на физическа и вербална агресия, вандализъм или други форми на отклоняващо се поведение. Средната възраст в групата е 15.79 г. (SD=1.61). **Контролна група** (n=97): Включва ученици и студенти без данни за антисоциални прояви, демонстриращи адекватна емоционална регулация и социална компетентност. Средната възраст е 16.90 г. (SD=2.05). Специален акцент при описанието на извадката е поставен върху семейния статус. Данните показват, че в контролната група делът на юношите с разведени родители е по-висок (22.7%), отколкото в експерименталната (13.4%). Този парадоксален на пръв поглед резултат служи за теоретично обосноваване на тезата, че не формалният статус на семейството, а субективното качество на връзката (вътрешните работни модели) е ключовият фактор за превенция на девиантността.

За операционализиране на променливите са използвани два международно утвърдени инструмента с доказани психометрични качества. **Въпросник за агресията на Бас и Пери (BPAQ):** Методиката изследва агресията като многоизмерен конструкт чрез четири субскали: Физическа агресия и Вербална агресия (инструментален компонент), Гняв (афективен компонент) и Враждебност (когнитивен компонент). Анализът на вътрешната съгласуваност в настоящата извадка потвърждава висока надеждност на общата скала ($\alpha = 0.840$). Установената хетерогенност в субскала „Вербална агресия“ се интерпретира като отражение на разнородните форми на словесна изява в юношеска възраст. **Инвентар за привързаност към родители и връстници (IPRA):** Използван е ревизираният вариант на Армсден и Грийнбърг, който позволява диференцирано изследване на връзката с майката, бащата и приятелския кръг. Инструментът измерва три фундаментални измерения: Доверие (усещане за сигурност), Комуникация (качество на обмена) и Отчуждение (емоционална

изолация). Психометричната проверка показва отлична надеждност за фигурата на майката ($\alpha = 0.89$) и бащата ($\alpha = 0.83$), което позволява прецизно моделиране на родителското влияние.

Изследването е проведено в естествена за юношите среда, като е гарантирана пълна анонимност и доброволност. Процедурата преминава през етапи на получаване на информирано съгласие от родителите и настойниците, като е отделено специално внимание на професионалната етика при работа с чувствителни теми като семейно отчуждение и агресивни импулси.

За обработка на емпиричния материал е използван софтуерният пакет **JASP (версия 0.18.3)**, като са приложени следните методи:

1. **Дескриптивна статистика** за базово профилиране на променливите.
2. **Тест на Шапиро-Уилк и тест на Левън** за проверка на допусканията за нормалност и хомогенност.
3. **Welch's t-test** за сравнение на групите, поради неговата устойчивост при различен обем на извадките.
4. **Корелационен анализ (Pearson's r)** за установяване на зависимостите между типовете привързаност и формите на агресия.
5. **Множествена линейна регресия**, чрез която се изчислява прогностичната стойност на качеството на привързаност спрямо нивата на агресивност.

Трета глава представя резултатите от проведеното емпирично изследване. Изследването обхваща 216 юноши, разпределени в експериментална група (лица с девиантни прояви, $N=119$) и контролна група ($N=97$). Средната възраст на извадката е 16.29 години. В експерименталната група преобладават момчета (63%), докато в контролната — момичета (65%). Преди провеждането на параметричните анализи е извършена проверка на нормалността чрез критерия на Шапиро-Уилк, като приложението

на параметрични методи е обосновано съгласно централната гранична теорема при извадки с $N > 100$.

Анализът на данните от въпросника на Бас и Пери (ВРАQ) разкрива отчетлива диференциация между двете групи по всички показатели. Общата агресия в експерименталната група ($M = 93.49$) е значително по-висока от тази в контролната ($M = 72.28$). Най-голяма разлика се наблюдава при физическата агресия, където средната стойност при девиантните юноши надвишава тази на контролната група с над 20 точки. Скалите „Гняв“ и „Враждебност“ също показват по-високи нива при експерименталната група, което индикира затруднена емоционална регулация и трайни враждебни нагласи.

Анализът на привързаността чрез въпросника IPPA на Армсден и Грийнбърг очертава характерен дефицитен профил при юношите с девиантни прояви по отношение и на трите обекта на привързаност. По отношение на **майката**, експерименталната група демонстрира значително по-ниски нива на доверие ($M = 3.10$ срещу $M = 3.87$) и комуникация ($M = 2.90$), при едновременно по-високо отчуждение ($M = 3.92$). Тази картина насочва към несигурен или дезорганизиран тип привързаност, при който майката не функционира като „сигурна база“. При **бащата** дефицитите са още по-изразени. Комуникацията с бащата регистрира най-ниска стойност в цялото изследване при девиантните юноши ($M = 2.56$), а доверието е значително по-ниско ($M = 2.86$ срещу $M = 3.39$). Тези данни насочват към отсъствие на авторитетна мъжка фигура, способна да канализира агресивните импулси в социално приемливи граници.

Специфична картина се наблюдава при **привързаността към връстниците** — тя е най-висока за цялата експериментална група. Доверието към приятелите ($M = 3.62$) и комуникацията с тях ($M = 3.80$) са значително по-добри от показателите към родителите. Почти идентичните нива на отчуждение от връстниците и в двете групи сочат, че девиантните юноши не са социално изолирани, а

търсят и намират компенсаторна емоционална подкрепа в неформалните групи.

Анализът на половите различия чрез t-критерия на Уелч установява висока степен на хомогенност между момчетата и момичетата по почти всички показатели за агресия и привързаност. Единствено скалата „Баща - отчуждение“ достига статистическа значимост ($p = .018$), като момичетата проявяват по-силна склонност към емоционално дистанциране от бащата.

Двуфакторният дисперсионен анализ (ANOVA) потвърждава, че факторът „Група“ е водещият предиктор за нивата на агресия ($F = 159.58$, $p < .001$, $\omega^2 = 0.426$), обяснявайки 42.6% от вариацията. Полът и взаимодействието „Група \times Пол“ не достигат статистическа значимост. Резултатът категорично показва, че агресивното поведение в юношеска възраст е социално детерминирано явление, при което семейната среда и типът привързаност доминират над биологичните фактори. Въз основа на проведените анализи може да се формулира фундаменталното заключение, че агресивното поведение в юношеска възраст е **социално детерминирано явление**, при което качеството на семейната среда и типът привързаност доминират над биологичните фактори. Агресията „надскача“ половите различия и се утвърждава като функция на интерперсоналната динамика и по-ранния опит в значимите връзки. Използването на Welch ANOVA и високият размер на ефекта превръщат този резултат в устойчива емпирична основа за по-нататъшното моделиране на привързаността като централен психологически механизъм за поведенческа регулация.

Сравнителният анализ (Welch's t-test) между двете групи потвърждава значими разлики по почти всички параметри ($p < .001$). Изключение прави единствено отчуждението от приятелите ($p = .311$) - единственият показател без значима разлика между групите, което потвърждава тезата за социална компенсация чрез връстниците. Проведеният сравнителен анализ чрез **t-критерия на**

Уелч разкрива системна и дълбока диференциация между юношите с девиантни прояви и тези от контролната група. Данните категорично сочат, че девиантното поведение не е изолиран акт, а е симптом на специфична психологическа конфигурация, включваща висока агресивност и компрометирана привързаност. Най-значителни разлики се наблюдават при Общата агресия ($t = 13.15$, $p < .001$) и Физическата агресия ($t = 10.45$, $p < .001$). Изключително високият размер на ефекта на Коен ($d = 1.769$) показва, че разликата между двете групи не е само количествена, а качествена. При експерименталната група агресията се е превърнала в доминиращ модел на социално реагиране. Високите нива на Враждебност ($d = 1.293$) допълват този профил, разкривайки трайни когнитивни изкривявания - подозрителност и негативна нагласа към намеренията на околните. Емпиричните данни потвърждават хипотезата, че когато семейната среда не успява да осигури доверие и сигурност, юношата се ориентира към групата на връстниците, където девиантното и агресивно поведение често се превръща в механизъм за придобиване на статус и социална принадлежност. По този начин агресията функционира едновременно като защитна реакция срещу отчуждението в дома и като социално лепило в микросредата на връстниците.

Корелационният анализ на Пиърсън разкрива система от значими отрицателни зависимости между показателите за сигурна привързаност и нивата на агресия. Доверието към бащата ($r = -0.293$) и комуникацията с майката ($r = -0.264$) са сред най-силните протективни фактори. Доверието в двамата родители корелира отрицателно с преживявания гняв - по-силно при бащата ($r = -0.375$) отколкото при майката ($r = -0.331$).

Отчуждението от майката се оказва водещ предиктор за гнева ($r = 0.291$, $p < .001$) и индикира наличието на генерализиран модел на несигурност, който се пренася и в отношенията с бащата и връстниците. Привързаността към приятелите също проявява

значима отрицателна корелация с агресията ($r = -0.261$), потвърждавайки компенсаторната им роля.

Интеркорелациите между отделните компоненти на привързаността ($r = 0.776$ между доверие и комуникация при майката; $r = 0.739$ при бащата) валидизират използвания инструментариум и сочат, че сигурността в семейната среда е системно, а не изолирано явление. Емпирично се доказва, че **отчуждението**, особено от майчината фигура, е водещ психологически маркер за ескалация на агресията. Силната положителна връзка между отчуждението от майката и физическата агресия ($r = 0.323$) индикира, че разривът в първичната емоционална връзка води до директна екстернализация на напрежението под формата на насилие. Установеният „генерализиран модел на отчуждение“ ($r = 0.459$ между двамата родители) сочи, че системната несигурност в семейството лишава юношата от капацитет за социално приемлива преработка на фрустрацията. В заключение, корелационните данни очертават агресията при юношите не като изолиран поведенчески акт, а като пряк резултат от дефицити в интерперсоналната сигурност. Резултатите предоставят солидна основа за извода, че укрепването на емоционалната свързаност и комуникационните модели в семейната система е най-ефективната стратегия за превенция на девиантното поведение в юношеска възраст.

Приложените два **регресионни модела** разкриват прогностичната стойност на привързаността за агресивното поведение. Интегралният модел (M1) обяснява 44.9% от вариацията на общата агресия ($R^2 = .449$), като водещ предиктор е груповата принадлежност ($B = -21.09$, $p < .001$), следвана от привързаността към майката.

Диференцираният модел (M2), включващ отделните компоненти на привързаността, демонстрира по-висока обяснителна сила ($R^2 = .522$) и идентифицира като ключови предиктори: отчуждението от бащата ($\beta = -0.304$, $p < .001$),

доверието в бащата ($\beta = -0.244$, $p = .014$) и отчуждението от приятелите ($\beta = 0.151$, $p = .008$). Отрицателната посока на коефициента при „отчуждение от бащата“ се интерпретира като „защитно отчуждение“ — при конфликтна бащина фигура юношата потиска агресивния отговор за сметка на евентуална интернализация на напрежението.

И двете работни хипотези се потвърждават. **Хипотеза 1** - за значимата функционална зависимост между привързаността и агресията - се потвърждава от регресионния модел ($F = 22.35$, $p < .001$, $R^2 = .522$). **Хипотеза 2** - за протективната функция на сигурната привързаност - се потвърждава от корелационния анализ, установяващ устойчиви отрицателни зависимости между доверието и комуникацията с родителите и всички форми на агресия. Получените данни доказват, че привързаността не е просто пасивен фон, а **активен механизъм за психологическа навигация**. Докато майчината фигура осигурява предимно емоционална стабилност и тушира гнева, бащината фигура функционира като структуриращ фактор, чието присъствие (чрез доверие) или отсъствие (чрез отчуждение) детерминира социалните стратегии на юношата. Моделът потвърждава, че **52.2%** от агресията в тази възраст може да бъде предвидена и потенциално предотвратена чрез укрепване на качеството на тези ключови интерперсонални връзки.

Резултатите очертават агресията при юношите не като изолирана поведенческа черта, а като дезадаптивен регулаторен механизъм, детерминиран от качеството на значимите емоционални връзки. Майката и бащата изпълняват функционално различни роли: майката осигурява афективната „сигурна база“ и модулира вътрешния емоционален свят на юношата, докато бащата действа като регулатор на поведенческата експресия и социалния контрол. Връстниците функционират като компенсаторна среда, но могат да бъдат и рисков фактор в зависимост от нормативната ориентация на групата. Изследването подчертава необходимостта от превантивни програми, насочени към укрепване на семейната комуникация и по-

специално на връзката баща-дете, като ключов инструмент за редуциране на юношеската агресивност.

Проведеното емпирично изследване потвърждава фундаменталната роля на привързаността като системен регулатор на агресивното поведение в юношеска възраст. Чрез прилагането на комплексен статистически апарат бе доказано, че агресията не е изолиран личностен феномен, а етиологично свързан резултат от дефицити в интерперсоналната динамика на юношата. Основните изводи от научното изследване могат да бъдат обобщени в няколко направления. На **първо** място може да се посочи диференциран профил на девиантното поведение. Установена е статистически значима връзка между девиантното поведение и специфична конфигурация от високи нива на физическа агресия, гняв и враждебност, кореспондиращи с критично нарушена емоционална свързаност с родителите (ниско доверие и високо отчуждение). На **второ** място специфичната роля на родителските фигури. Изследването разкрива функционална диференциация в регулаторните функции на родителите. Докато **майчината фигура** е детерминанта за емоционалната сигурност и инхибитор на афективния гняв, **бащината фигура** се очертава като ключов регулатор на социалното поведение. Установеният модел на „защитно отчуждение“ от бащата подчертава сложността на интрапсихичните конфликти, при които емоционалното дистанциране блокира откритата агресия, но генерира вътрешно напрежение. На **трето** място следва груповата принадлежност като медиатор. Регресионният анализ доказва, че над 50% от вариацията в агресивното поведение се обяснява чрез взаимодействието между измеренията на привързаността и социалната среда. Липсата на изразени полови различия насочва към извода, че социално-психологическите фактори имат доминиращо значение над биологично обусловените такива в контекста на девиантността. На **четвърто** място Компенсаторна роля на връстниците. Данните обрват мита за социалната изолация на девиантните юноши,

разкривайки високи нива на доверие в приятелската среда. Това позиционира групата на връстниците като мощен компенсаторен механизъм, който обаче може да функционира и като рисков фактор в зависимост от нормативната си ориентация.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА В АВТОРЕФЕРАТА

1. Адлер, А. (2004). Индивидуална психология: Практика и теория. Част I. Здраве и щастие.
2. Баκραчева, М., & Манолов, М. (2019). Многого лица на Аза (Образ за себе си в съвременната реаност). София: Колбис.
3. Выготский, Л. С. (1984). Детская психология (Т. 4). Педагогика.
4. Костова, З. (2015). Когнитивни модели на функциониране и стратегии за справяне на майки, отглеждащи деца със специални нужди. В Психология и общество: Сборник с научни публикации, посветен на 10-годишнината от създаването на специалност „Психология“ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (стр. 264–272). Университетско издателство „Паисий Хилендарски
5. Левитов, Н. Д. (1972). Психическое состояние агрессии. Вопросы психологии, (6), 150-158.
6. Матанова, В. (2015). Привързаност - там и тогава, тук и сега. Варна: ИК Стено.
7. Тагарева, К. (2020). Общуване, привързаност и родителско отношение в детска възраст. София: Спектър.
8. Фрейд, А. (1999). Теория и практика детското психоанализа (Том I). Апрель Пресс; ЭКСМО-Пресс.

9. Ainsworth, M. D., S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Lawrence Erlbaum.
10. Bandura, A. (1973). *Aggression: A social learning analysis*. Prentice-Hall.
11. Baron, R. A., & Richardson, D. R. (1994). *Human aggression* (2nd ed.) Plenum Press.
12. Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.61.2.226>
13. Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4 (1, Pt.2), 1-103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>
14. Berkowitz, L. (1962). *Aggression: A social psychological analysis*. McGraw-Hill.
15. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. Basic Books.
16. Buss, A. H. (1961). *The psychology of aggression*. John Wiley & Sons.
17. Crick, N. R., & Dodge, K. A. (1994). A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment. *Psychological Bulletin*, 115(1), 74–101. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.115.1.74>
18. Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children's aggressive behavior. *Child Development*, 51(1), 162-170. <https://doi.org/10.2307/1129603>
19. Earl, R. M., & Burns, N. R. (2009). Experiences of peer aggression and parental attachment are correlated in adolescents. *Personality and Individual Differences*, 47(7), 748–752. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.06.014>

20. Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4), 679–700.
21. Freud, S. (1964). An outline of psychoanalysis. In *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 23). Hogarth Press.
22. Horney, K. (1950). *Neurosis and human growth: the struggle toward self-realization*. W. W. Norton
23. Keyfitz, L., Lumley, M. N., Hennig, K. H., & Dozois, D. J. A. (2013). The role of positive schemas in child psychopathology and resilience. *Cognitive Therapy and Research*, 37(1), 97–108. <https://doi.org/10.1007/s10608-012-9455-6>
24. Klein, M. (1935). A contribution to the psychogenesis of manic-depressive states. *The International Journal of Psychoanalysis*, 16, 145–174.
25. Lamb, M. E. (Ed.). (2010). *The role of the father in child development* (5th ed.). John Wiley & Sons, Inc.
26. Li, Q., Gao, M., Deng, Y., Zhou, Z., & Wang, J. (2023). Parental Attachment and Proactive-Reactive Aggression in Adolescence: The Mediating Role of Self-Control and Perspective Taking. *Psychology Research and Behavior Management*, 16, 3437–3446.
27. Liu, H., Dou, K., Yu, C., Nie, Y., & Zheng, X. (2021). The relationship between peer attachment and aggressive behavior among Chinese adolescents: The mediating effect of regulatory emotional self-efficacy. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(13), 7123. <https://doi.org/10.3390/ijerph18137123>
28. Lyons-Ruth, K., & Spielman, E. (2004). Disorganized infant attachment strategies and helpless-fearful profiles of parenting: Integrating attachment research with clinical intervention. *Infant Mental Health Journal*, 25(4), 318–335. <https://doi.org/10.1002/imhj.20009>

29. Main, M., & Solomon, J. (1986). Discovery of an insecure-disorganized/disoriented attachment pattern. In T. B. Brazelton & M. W. Yogman (Eds.), *Affective development in infancy* (pp. 95–124). Ablex Publishing.
30. Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The psychological birth of the human infant*. Basic Books.
31. Mancinelli, E., Li, J. B., Lis, A., & Salcuni, S. (2021). Adolescents' attachment to parents and reactive-proactive aggression: The mediating role of alexithymia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(24), 13363. <https://doi.org/10.3390/ijerph182413363>
32. Manolov, M. N., & Stoyanov, I. S. (2025). The relationship between coping strategies and attachment styles in adolescents. *Psychological Thought*, 18(1), 118–132.
33. Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2016). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change* (2nd ed.). Guilford Press.
34. Putri, N., Muarifah, A., & Barida, M. (2022). Aggression in adolescents: The role of mother-child attachment and self-esteem. *Behavioral Sciences*, 12(5), 147. <https://doi.org/10.3390/bs12050147>
35. Spielberger, C. D., Krasner, S. S., Solomon, E. P. (1988). The Experience, Expression, and Control of Anger. In: Janisse, M.P. (eds) *Individual Differences, Stress, and Health Psychology. Contributions to Psychology and Medicine*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4612-3824-9_5
36. Spitz, R. A. (1965). *The first year of life. A Psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. International Universities Press, I.
37. Winnicott, D. W. (1950). Aggression in relation to emotional development. In *Collected Papers: Through Paediatrics to Psychoanalysis* (pp. 204–218). London: Tavistock Publications. (Brit. J. Med. Psychol., Vol. XXVI, 1953).

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Димчев, Н. (2024). Киберагресията сред юношите. Психично здраве и процъфтяване през жизнения цикъл. Втора част. Пловдивско университетско издателство, 108-115. ISBN 978-619-7768-14-5

2. Димчев, Н. (2024). „Привързаността и връзката и с агресията в юношеска възраст“ в сборник доклади „Приложна психология и социална практика“ от XXIII Международна научна конференция на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър“, Университетско издателство, 2024, 147-149. ISSN 1314-8397

3. Димчев, Н. (2024). „Агресия в юношеска възраст“ в сборник с доклади от „Тринадесети студентски научен форум“ на Педагогически факултет при Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, 67-72. ISSN 2738-8859

СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Теоретична верификация на модела: Изследването потвърждава приложимостта на теорията за привързаността в контекста на съвременната българска юношеска извадка, установявайки ролята на емоционалните връзки като фундаментален регулатор на социалното поведение.

2. Диференциране на родителските роли: Научен принос е установяването на специфичното влияние на двете родителски фигури – докато дефицитите в привързаността към майката се явяват водещ предиктор за вътрешна враждебност и гняв, разривът в комуникацията с бащата е тясно свързан с екстернализирането на агресията и девиантното поведение.

3. Разкриване на компенсаторния механизъм на връстниците: Изследването хвърля светлина върху ролята на приятелския кръг при юношите с девиантно поведение. Доказва се, че високата привързаност към връстниците може да действа като емоционален „буфер“, но същевременно и като среда за легитимиране на агресивни модели при липса на семейна сигурност.

4. Психометрична адаптация и валидизация: Потвърдена е високата надеждност на инструментите – Инвентар за привързаност към родители и връстници (IPRA) и Въпросник за агресия (BPAQ) за изследване на български юноши с девиантно поведение, което обогатява инструментариума за бъдещи изследвания в областта на специалната педагогика и криминалната психология.